

CREDINȚĂ ȘI CONȘTIINȚĂ

GRIGORE CONSTANTINESCU*

Miscelaneul «Credință și conștiință» înmănușează unele dintre intervențiile autorului, în Adunările Eparhiale de la Râmnic și Argeș, generate de permanenta stare de veghe asupra inestimabilului patrimoniu cultural-artistic tezaurizat prin bisericile ctitorite în spațiul de spiritualitate al primelor cetăți de scaun ale Țării Românești...

Salvarea monumentelor religioase - o îndatorire de conștiință. Ne regăsim acum, în aceeași atmosferă de elevată spiritualitate, mai îmbogățiți cu un an, prin trăiri și speranțe, în această străveche vatră de cultură românească, înobilată de cugetul și osârdia unor înaintași de seamă ai literelor străbune, trudituri pe ogorul dătător de lumină al teascurilor de înțeleaptă învățătură de la Râmnic...

Numele unor episcopi și cărturari ca: Antim Ivireanu, Damaschin, Inochentie, Climent, Chesarie, Filaret și Naum Râmniceanu – originar din Corbii Muscelului – și al altora s-au înscris cu litere de aur în conștiința națională. Acestora li se cuvine prinosul de recunoștință al nostru, al tuturor.

Slovele de lumină ale cărților bisericești și laice din tiparnița de la Râmnic au brăzdat sufletele credincioșilor de pretutindeni, din țară, cu puterea adevărului, semănând credința în veșnicie, în puterea de a fi mai buni și mai drepti... În sipetul de comori al Argeșului, au intrat, numai în cursul veacului al XVIII-lea, 456 cărți bisericești tipărite aici.

În Argeș, vatra de nemurire românească, unde s-au întemeiat primele cetăți de scaun ale Țării Românești, se păstrează, de asemenea, inestimabile comori ale artei și arhitecturii tradiționale, monumente ce relevă geniul creator al oamenilor ce și-au ctitorit viața pe aceste plaiuri legendare.

În Argeș, se află cel mai vechi monument de amploare ridicat în Țara Românească – Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, alături de măiastra ctitorie a voievodului Neagoe Basarab – Mănăstirea Curtea de Argeș, aureolată de mitul creației prin jertfă din nemuritoare baladă a meșterului Manole.

În Câmpulungul Muscelului, își doarme somnul de veci, în lăcașul durat de el, un Basarab ctitor de țară.

Remarcabile monumente de arhitectură s-au înălțat, în decursul vremii, în Argeș. Așezămintele de la: Cotmeana – amintind de Mircea cel Bătrân; Mănăstirea Glavacioc – reședință domnească temporară a lui Vlad Călugărul; Mănăstirea Tutana – de aceeași vârstă cu Cotmeana, refăcută în timpul domniei lui Mihnea Turcitul,

* Pitești.

ispravnic de lucrări fiind însuși viitorul domn Mihai Viteazul; Biserica Domnească din centrul orașului Pitești, ridicată de voievodul Constantin Șerban; Mănăstirea Vieroși și Biserica Goleștilor – evocând pe boierii patrioți care și-au însemnat numele, în istoria neamului, cu ascuțișul sabiei și al minții... Bijuterii în piatră au mai fost întemeiate, în Argeș, la Băjești, la Aninoasa, la Vlădești...

Monumente fără vârstă, bisericile rupestre din: Corbi, Nămăești și Cetățeni relevă momente îndepărtate din istoria locurilor, iar bisericile de lemn din: Cuca, Morărești, Drăganu, Jupânești, Bascov, Costești, Stolnici, Poenărei sunt dovezi incontestabile ale capacității creatoare a oamenilor acestui pământ binecuvântat de Dumnezeu.

Adevărate hrisoave în piatră, crucile din: Dragoslavele, Câmpulung, Budeasa, Topoloveni, Călinești, Rucăr și din alte locuri – care străjuiau vechile drumuri sau delimitau proprietăți – prezintă, pe lângă caracterul lor documentar, surprinzătoare elemente decorative. Păstrarea pentru viitorime a acestor mărturii ale creativității poporului român implică o înaltă responsabilitate și o temeinică dăruire.

Numeroasele suferințe pricinuite de timpul care s-a scurs necruțător peste ele, ca și lipsa de înțelegere a oamenilor au dus sau vor duce iremediabil la dispariția unora dintre aceste nestemate ale sufletului românesc – cum numea, cu înțeleaptă prețuire, monumentele – fostul ierarh al Râmnicului și Argeșului, episcopul de vrednică amintire, Iosif.

În ultimii ani, au fost furate, de către răuvoitori, monumente epigrafice de valoare, spre a fi recioptate de către pietrari veroși și reinscripționate, potrivit vrerii noilor comanditari.

Din lipsa de înțelegere a oamenilor, sunt pe cale de a intra în memoria seacă a documentelor, monumente ecleziastice, precum: Biserica de lemn «Cuvioasa Paraschiva» Podu Broșteni – durată la leat 1788, precum glăsuiește Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824, și, pe al cărei clopot, datat 1789, l-am salvat împreună cu preotul satului, desprinzându-l din turla prăbușită peste peretele naosului; Biserica «Sf. Gheorghe» din Rucărul de Sus construită în 1780 de Gheorghe Nicola Rucăreanu – singurul monument ecleziastic din această localitate musceleană –, cu numele vestiților meșteri Costandin și Ion ot Câmpulung menționați pe peretele sudic, cu excelenta lor frescă încă vie sprijinind, parcă, pe umeri de sfinți, zidurile adânc crăpate de cutremurele necruțătoare care ne-au rănit și nouă inimile cu negrăită teamă; Biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Topoloveni, înălțată la leat 1745, de către ieromonahul Dionisie, egumenul Mănăstirii Nucet, cu pictură originală valoroasă, cu neștersa amintire a unor renumiți dascăli de română și greacă de la școala care ființa pe lângă acest important așezământ ecleziastic – biserică a cărei boltă se sprijină doar pe un trunchi îngemănat de brad și pe propriul destin, pentru că bisericile, ca și oamenii, au fiecare destinul lor...

De aceea, în această adunare de înaltă simțire românească, mă simt dator să relev ceea ce înalții ierarhi ai Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului au înfăptuit, printr-o dreaptă cumpănire, ațintindu-și cu firească dragoste și înțelegere, privirile spre monumentele ecleziastice din cetatea de scaun mitropolitan a Țării Românești, Curtea de Argeș, preluând subvenționarea de către Sfânta Episcopie a consolidării bolții de nord și a restaurării parțiale a picturii Bisericii Domnești «Sf. Nicolae» – primul monument al țării care s-a conservat în forma originală – ori a consolidării unui alt

monument de excepție al Argeșului, Biserica mănăstirii Tutana – vitregită de neputința oamenilor locului, cu toate că sunt păstoriți de un preot cu o molipsitoare putere de muncă și cu dorința de a reda înfățișarea maiestuoasă dintru început acestei monumentale ctitorii domnești, – ori a Bisericii Mavrodolu din inima Piteștilor și a altora știute și neștiute...

De la întemeierea lor întru credința străbună, multe biserici de lemn au fost uitate, pentru că, pe căile spre ele, nu s-au încumetat decât rarii pași ai vremelnicilor căutători de comori tănuite ale neamului, părăsite prin nestatornicia urmașilor celor care au înălțat, spre bolta nu întotdeauna senină, altarele credinței în veșnicie...

De aceea, strămutarea unora dintre ele – cu toată cheltuiala Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului, oficiată cu dăruire și trudă de către slujitori ai muzeelor din Argeș și Vâlcea – reprezintă, în istoria acestor monumente, incontestabila lor renaștere.

În vatra hărăzită pe dealul Călineștilor sau lângă „doina în piatră” a meșterului Manole de la Curtea de Argeș, aceste inestimabile bijuterii în lemn din: Drăghicești, Peșteana-Vâlcea sau Drăganu vor dăinui în vreme, dezvăluind tuturor harul de temeinică frumusețe și creativitate al înaintașilor.

Și, pentru că mai cred în credința oamenilor de bună credință, și, pentru că mai cred în destinul monumentelor – această zestre nepereche a neamului –, fie ca, în noul an, siragul de mărgăritare al Argeșului să fie reîntregit – grație osârdiei înalților ierarhi cu suflete de ctitori: Gherasim Cristea și Calinic Argeșeanul, prin redarea strălucirii inițiale bisericilor uitate din: Podu Broșteni, Rucăr, Topoloveni, Corbeni...

Rememorând inspiratele cuvinte ale fostului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Iustin: „Folosirea și păstrarea moștenirii culturale bisericești cu atenție și bună chivernisire, spre a dăinui și după noi este o îndatorire pe care o impune conștiința noastră patriotică”, consider că se cuvine ca diriguitorii destinelor Sfintei Episcopii a Râmnicului și Argeșului să-și îndrepte grija lor necurmată spre salvarea inestimabilului patrimoniu cultural lăsat moștenire nouă, spre a-l păstra pentru viitorime, în toată strălucirea lui.

Râmnicu-Vâlcea, 1988

Conservarea patrimoniului bisericesc. Ne-am bucurat cu toții, în curgerea vieții noastre, de un real privilegiu: ne-a fost dat să trăim în sate – vetrele de permanență românească. Imensa moștenire spirituală a poporului s-a născut în sat; în sat, s-au îngânat, pe frunză, doinele; s-au înecat, în lacrimi, bocetele; în sat, s-au înălțat, spre ceruri nu întotdeauna sechine, turlile maiestuoase ale bisericilor și casele care poartă pecetea dragostei de frumos a poporului.

În sat, din dorul nestins de viață, se mai îngână o baladă bătrânească; mâna bătătorită de muncă mai meșterește un fluier sau crestează în flori de vis un stâlp de casă nouă. De aceea, este o înaltă îndatorire cetățenească pentru noi să păstrăm cu sfințenie, ca pe o comoară de preț, zestrea moștenită de la strămoși, să o dezvoltăm creator, să o facem știută, pentru ca să nu o înghită pământul nesățios, ori uitarea de neiertat a oamenilor.

Lucian Blaga, fiul preotului din Lancrăm, mărturisea cu convingere în poezia «Sufletul satului»: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat !”... De aceea, este datoria noastră sacră să ne străduim, oriunde și oricând, ca această minunată veșnicie românească să dăinuiască...

Străluciții înaintași al căror crez era împătimit de cinstirea trecutului și de păstrarea pentru viitorime a înfăptuirilor vremii lor dovedeau un spirit anticipativ remarcabil, prin preocupări demne de a fi semnalate acum, pentru nedeazămintă lor actualitate.

Astfel, în august 1840, mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei porunceă protopopilor să alcătuiască o catagrafie a bisericilor din subordine.

Pentru savoarea limbii în care a fost redactată, porunca merită să fie reprodușă integral, spre luare aminte: „Protopopia îți scrie să ai băgare dă samă, ca cel mult până în soroc dă 3 zile să faci teslim aici la Protopopie toate cele cerute și dă la toate bisericile câte le ai asupră-ți, adică fieștecăre preot să-și scrie într-o coală dă hârtie pă fața dintâi: pisană bisericii curat și cu deslușire, cu toată împrejurarea ei și dă este dă zid sau dă lemn și dă câți ani este făcută și dă către cine acum să chivernisește biserica dă cele trebuincioase, dă către ctitori dă va fi având sau dă către enoriașii săi sau dă către alți făcători dă bine străini și pă altă foaie, tot într-acea coală dă hârtie să scriți lista dă toți enoriașii câți îi are fieștecăre preot la a sa biserică, mai întâi pă cei cu anume stare, bogați, pre fieștecăre cu al său nume și poreclă și al doilea pă cei mai neputincioși, săraci, și pă urmă văduvile, pre toți cu al său nume și poreclă. Iarăși, vi să poftorește ca să aveți deapropăe băgare dă samă pentru această lucrare și cât mai în grabă după sorocul mai sus arătat. Iar oricare împotriva va urma cu vreo lenevire și nebăgare dă samă, aceea dă va fi pentru el, încă să va face pildă și pentru alții”.

Receptivitate față de problemele stringente ale instituțiilor de cult pe care le coordona dovedea, în 1839, Protoieria județului Muscel care porunceă preotului Marin de la Goleștii Badii orânduit proistos în plasa Podgoria: „Strașnic îți poruncim și duhovnicește te povățuim ca să străjnicești și să povățuiești pă preoți ca bisericile să fie întotdeauna și în tot ceasul păzite și îngrijite cu cea mai bună și mai cinstită curățenie, atât la cele din lăuntru cât și la cele din afară”.

În același context, preocupări pentru conservarea patrimoniului bisericesc vădesc și însemnările ctitorului Bisericii Apa Sărată, Constantin Aninoșanu, de pe filele unui Octoih tipărit la Neamț, în 1836, cu care își înzestrăse lăcașul de cult: „Pohtesc pe preoți și pe orice slujitor al bisericii cum și alți doritori ce vor să cetească și să cânte pre cărțile acestei sfinte biserici ce sânt toate alese cu hârtia și cu tipărirea și cu legătura de tot bune necruțând cheltuiala, ca să umble cu dănele cu bună rânduială, netrântindu-le, netârându-le pă străni și neîntorcând filele prea repede ca să le rupă; asemenea cu mâinile curate ca să nu le păteze și să le mânjească, ca pă viitorime văzându-le urmașii noștri să zică că au fost niște oameni și cei ce le-au lucrat și cei ce le-au cumpărat și cei ce au umblat cu dănele, ca, spre pildă, să se silească și ei a urma asemenea, ca toți să-și ia dinarul ce li să cuvine de la Dumnezeu”.

Îndemnurile atât de plastic exprimate la conservarea pentru viitorime a patrimoniului bibliofil se cer extinse întru păstrarea cu spirit de răspundere a valorilor deținute de unitățile de cult din județul Argeș.

„Avem datoria – scria marele cărturar Nicolae Iorga – de a păstra cu scumpătate tot ce a rămas. Este averea țării, averea neamului... Căci ceea ce s-a păstrat împotriva răutății vremurilor și a lipsei de înțelegere a oamenilor este de așa mare preț, încât rostul nostru în istoria civilizației se rezumă la mai mult de jumătate prin aceasta”.

Râmnicu Vâlcea, 1989

Permanenta preocupare pentru conservarea patrimoniului bisericesc.

Dacă în acțiunea de concentrare a valorilor bibliofile, Oficiul județean Argeș pentru patrimoniul cultural național înregistra o autentică premieră națională, prin organizarea, la Câmpulung Muscel, a primului depozit de carte românească veche preluată din zestrea bisericilor din județul Argeș, salvându-se, astfel, de la o distrugere previzibilă, un fond considerabil de tomuri uzate, mai ales, moral, deoarece nu mai erau utilizate în oficierea ritualului religios, consemnăm cu insatisfacție, în conservarea unor remarcabile valori artistice, o nejustificată rămânere în urmă.

Pledând, la începutul veacului acestuia, pentru organizarea unor muzee bisericești și mănăstirești, reputatul istoric de artă Virgil Drăghiceanu considera că „Strângerea restului de obiecte ce formează verigile evoluției activității artistice ale trecutului poporului român este o operă de salvare a însuși sufletului nostru național”. În «Raporturi asupra câtoru-va mănăstiri, schituri și biserici din țară», (București, 1887), după inserarea unor elemente de interes istoric cu referire la Mănăstirea Vieroși –, zugrăvită 1834 de Voicu, Petre, Gheorghe zugrăvi. Tablouri votive, pietre tombale (9)”, Grigore Tocilescu propunea ca „O dată cu ridicarea acestor pietre, precum și a celor de la bolniță, ar merita să se ia și două icoane vechi împărătești: Maica Domnului și Domnul Hristos, înlocuindu-se cu altele mai noi, precum și toate cărțile – cele mai multe grecești moderne – care muzezesco într-un dulapu din tinda bisericii”.

Opinia istoricului era extrem de motivată, întrucât pietrele funerare erau complet neprotejate, fiind incluse în pavimentul bisericii și, astfel, călcate în picioare de către credincioși, deși valoarea unora dintre ele, printre care cea a vel clucerului Albu Goleșcu [1574] – decorată cu reprezentarea ecvestră în relief plat a acestuia – și lespedea funerară a soției sale, Iliana, [1577] – care marchează trecerea de la ornamentica geometrică la cea florală în decorarea pietrelor tombale din Țara Românească – ar fi impus măsuri speciale de protecție.

Situația cărților de cult „care muzezesco într-un dulapu din tinda bisericii” nu reprezenta, cu certitudine, un caz particular, și, de aceea, concentrarea lor constituia unica soluție pentru salvarea unor valori autentice.

În periplul său prin «Monastirile din România», întreprins la mijlocul secolului al XIX-lea, Cezar Bolliac – extaziat de aceste „nestemate ale spiritului național”, copleșit, literalmente, de modul în care „pietatea străbunilor noștri știa să-și aleagă locurile de unde să adore pe Creator” –, mărturisea admirativ: „Cât este de frumos a vedea turnuri de biserici amestecându-se cu brazii ! Cât este de frumos să găsească cineva prin îndoiturile munților, prin locurile cele mai sălbatice, locașe ale Domnului... Prin această măritare a artelor cu natura, creațiunea lui Dumnezeu amestecându-se cu creațiunile omului !”...

Dar, dincolo de fiorul artistic stârnit de vederea mănăstirilor – pe care le definește metaforic „aziluri pentru pacea inimii noastre”, sesizând dispariția unor comori „după cari s-ar fi scris istoria politică și religioasă, istoria artelor și a industriei naționale”, scriitorul se lamenta cu deplin temei: „Unde mai sunt acele capodopere ale Uricarilor celebri prin pana și penelul lor ? ... Unde mai sunt acele poale de icoane grele, acele perdele de uși de stoffe, acele bedernițe, acele epitafe, la care lucra ani întregi tot gineceul unei curți, acele cruci săpate în lemn cu o finețe de necrezut, acele minunate icoane, acele odoare grele și vase istorice cu inscripțiuni ?...”.

Completându-l pe ilustrul scormonitor prin tezaurele de artă mănăstirești, întreb, la rându-mi: „Unde sunt icoanele izvodite, la Robaia, din harul inconfundabil al zugravului Pârvu Mutu, care s-a stins acolo, în mirifică lume tănuită a schitului argeșean...? Unde sunt manuscrisele rare ale călugărilor copişti din mănăstirile argeșene?”. Evocând, însă, pe același avizat cunoscător al valorilor dispărute, se impune, precum afirma cu extremă clarviziune Cezar Bolliac: „Să lăsăm lamentarea pentru cele pierdute și să scăpăm rămășița!”.

„Rămășița” este, în ciuda scurgerii atâtor decenii, inestimabilă, dar dintele necruțător al vremii și, deseori, lipsa noastră evidentă de interes mușcă distrugător din valorile moștenite, care se degradează continuu, uneori, ireparabil, pentru că, uzându-se moral sau fizic, pier prin uitarea de neiertat a oamenilor. Dispersarea în teritoriu a unor valori excepționale cărora nu li se asigură condiții elementare de conservare ori siguranță prezintă riscuri evidente. În Eparhia Argeșului și Muscelului, se înregistrează situații dintre cele mai diverse:

Înstrăinarea unor icoane susceptibile să facă parte din patrimoniul cultural național care aparținuseră bisericilor din Vălsănești și Valea Faurului, dispariția unor valoroase icoane de la Biserica de lemn Lipia-Săpata, distrugerea altora prin restaurări empirice. La Rociu, de pildă, icoanele semnate, în secolul trecut, de către Ghermanos au fost efectiv mutilate de un pictor neavizat care a menținut din vechea pictură doar numele semnat în cartuș al renumitului zugrav câmpulungean.

Continua degradare a acestor valori este determinată de varii factori. Exceptând alterarea stării de conservare cauzată de depunerile masive de gudroane rezultate din utilizarea, în timpul serviciilor religioase, a unor lumânări de proastă calitate procurate din piețe, un pericol permanent îl constituie condițiile precare de microclimat, în special, umiditatea excesivă.

Asigurarea unor condiții microclimatice corespunzătoare presupune existența unei umidități relative cuprinse între 50-65%, o valoare de temperatură relativ constantă (+ 3 - 40 C) cuprinsă între 1-180 C, eliminarea radiațiilor ultraviolete, un nivel de iluminare între 50-100 lucși.

Asemenea condiții „de seră” reprezintă, evident, un deziderat aproape imposibil de realizat în bisericile din eparhie.

Dar integritatea picturilor pe lemn, în special, este periclitată și datorită unei practici profund dăunătoare ce poate fi înlăturată, deși pare cvasigeneralizată: dispunerea sfeșnicelor și a candelelor la o distanță extrem de redusă față de icoane, dispunere care, în afara pericolului iminent de incendiu, contribuie la distrugerea lentă, în timp, a peliculei de culoare.

Un vandalism generat de o crasă ignoranță frecvent înregistrat – constând din smulgerea unor așchii din icoane sau exfolierea picturii, din considerente fals apotropaice greu de acceptat – poate fi stăvilit cu dificultate și el vizează, mai ales, icoanele mai vechi, care, sub raport artistic, sunt susceptibile să facă parte din patrimoniul cultural național.

Pentru contracararea unei asemenea „operații” condamnabile, se recomandă protejarea, printr-o ramă cu geam, a icoanelor supuse acestui procedeu distructiv.

Valori inestimabile vor fi iremediabil pierdute dacă nu se acționează în regim de urgență cu maximă competență.

În special, icoanele împărătești pictate pe lemn, fixate în nișele unor tâmpale de zid sunt într-o stare de conservare deplorabilă. Blaturile de lemn „curg” la cel mai slab șoc, insectele xilofage transformând lemnul într-un suport atât de fragilizat, încât numai consistența grundului și a peliculei de culoare, dar, mai ales, pronia cerească mai mențin integritatea picturală a unor scene religioase.

Recuperarea, de pildă, a icoanelor împărătești de pe iconostasul bisericii Schitului Lacu Negru din Călinești – semnate de către vestitul zugrav câmpulungean Răducanu – este o operație extrem de dificilă, dar care se impune a fi efectuată până când nu va deveni total inoperantă.

Lansarea acestui S.O.S. – pe care l-aș „traduce” prin: „Salvați Odoarele Sfinte!” – sper că nu va fi „o predică în pustiu”, ci va avea un ecou imediat, întrucât sunt convins de disponibilitatea spre o receptivitate lucidă a Prea Sfințitului Ierarh dirigitor al destinului Eparhiei Argeșului și Muscelului în susținerea acțiunii de extremă urgență a concentrării icoanelor deosebit de valoroase și a altor obiecte de cult selecționate aparținând tezaurului bisericesc ortodox argeșean în spații corespunzătoare sub raportul asigurării unor condiții excelente de microclimat și de siguranță.

Curtea de Argeș, 1999

Destinul monumentelor din Argeș - între preocupare și condamnabil dezinteres. Conservarea, restaurarea și valorificarea cultural-educativă a monumentelor de arhitectură argeșene a reprezentat o constantă a activității Oficiului județean Argeș pentru patrimoniul cultural național, care a organizat acțiuni concertate menite să confere durabilitate unor nestemate arhitecturale ale spiritului național, pentru ca moștenirea de valori culturale ale trecutului să se păstreze nealterată pentru viitorime.

Simpla enumerare a obiectivelor supuse unor operațiuni complexe de restaurare și consolidare este semnificativă pentru relevarea amploarei și continuității acestora în județul Argeș, în pofida „răutății vremurilor și a lipsei de înțelegere a oamenilor”, a unui curent de opinii nu întotdeauna favorabil prezervării monumentelor de arhitectură.

În suita impresionantă a monumentelor restaurate datorită, mai ales, preocupării susținute a unor slujitori de excepție ai altarelor bisericilor ortodoxe, se înscriu: Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung-Muscel, Biserica fostei Mănăstiri Tutana, Biserica Mănăstirii Aninoasa, Biserica Mănăstirii Vieroși, Biserica schitului Trivale, lăcașurile de cult: Drujești și Flămânzești din Curtea de Argeș, Mavrodolu și Sf. Treime-Bestelei din Pitești ș. a.

Au fost salvate de la o distrugere iminentă bisericile de lemn din: Drăgulești-Cotmeana, Drăganu, Podu Broșteni, Drăghicești-Călinești și Cotmeana-Stolnici – autentice bijuterii ale artei crucerilor zonali –, biserici în care nu se mai oficia serviciul divin, întrucât prezentau o accentuată stare de degradare. Aceste mărturii sacre ale trecutului au fost strămutate și restaurate, prin osârdia Episcopiei Argeșului, în noi vetre ale credinței în veșnicia neamului românesc.

Un popas în aceste sfinte lăcașuri va fi, cu certitudine, pentru fiecare dintre noi, un moment de referință în devenirea continuă spre acel *Homo religiosus*, pe care marele gânditor Petre Țuțea îl socotea „un om etern”.

Din păcate, însă, datorită dezinteresului condamnat al autorităților locale, au dispărut monumente reprezentative ale arhitecturii zonale: Conacul Bellu din Popești, Casa Brâncoveanu din Pitești, precum și alte numeroase însemne arhitecturale de permanență în spațiul mirific al Argeșului supus el însuși furiei oarbe a demolărilor brutale „indicate” prin sistematizări iraționale...

Starea continuă de veghe asupra monumentelor de arhitectură manifestată de către Oficiul județean Argeș pentru patrimoniul cultural național se regăsește, actualmente, în reiteratul semnal de alarmă pentru preîntâmpinarea degradării accentuate a unor obiective unice în peisajul arhitectural argeșean.

Mărturiile incontestabile ale unei perioade de instabilitate coincizând cu epoca fanariotă marcată de necurmăte frământări sociale și politice, culele din: Racovița, Retevoiești și Șuici continuă să se degradeze amenințator sub ochii „protectori” ai autorităților, deși, după evenimentele din decembrie 1989, se spera într-o revigorare concertată a acțiunii de salvare a monumentelor de arhitectură. Dacă nu va fi stăvilit cu fermitate vandalismul arierăților care au smuls ușile și ferestrele unor cule, aceste construcții adânc evocatoare pentru istoria națională vor fi, iremediabil, pierdute.

Sub biciuirea aceluiași vânt necruțător al dezinteresului total față de soarta monumentelor, s-au ruinat vestitele Case brâncovenești durate de către voievodul Constantin Brâncoveanu, al cărui suprem sacrificiu întru apărarea credinței strămoșești este evocat în pseudo-manifestări omagiale, în timp ce indivizi fără simțământul respectării istoriei continuă să smulgă cărămizi din reședința sa domnească temporară de la Valea Mare-Podgoria, ștergând, astfel, cu o criminală inconștiență, din memoria pământului argeșean, urmele prezenței acestui strălucit voievod-martir al neamului românesc în podgoria Ștefăneștilor, după ce piteșteni troglodiți le-au șters, la rândul-le, prin incendierea și, apoi, demolarea Casei Brâncoveanu din municipiul de pe Argeș.

Intervențiile constante – întru totul justificate – pentru obținerea fondurilor necesare salvării, printr-o consolidare atentă și competentă, a monumentelor de arhitectură din Argeș aflate în evidentă suferință reprezintă demersuri inutile pe eternul traiect biblic: „De la Ana la Caiafa” devenit o consecvență practică birocratică !...

Deși situația „urgențelor” în restaurarea monumentelor se „actualizează” periodic, starea de conservare a unor importante obiective arhitecturale se agravează continuu, ducând, inevitabil la dispariția lor.

Efectuarea unor lucrări de consolidare la monumentele de arhitectură în care se teaurizează valori de excepție aparținând patrimoniului cultural național reprezintă, totuși, un început dătător de speranță...

Conservarea nealterată și valorificarea complexă a inestimabilului tezaur de monumente arhitecturale din județul Argeș constituie o îndatorire de conștiință a generației actuale, pentru ca, în zestrea culturală a mileniului III, aceste mărturii ale creativității poporului român să aibă semnificația unor autentice repere spirituale pentru istoria noastră națională.

Curtea de Argeș, 2000

Tezaurizarea unui patrimoniu cultural inestimabil. În această adunare solemnă, de profundă trăire spirituală, din cetatea de scaun a Țării Românești, aș dori, pentru început, să reiterez unele reflecții despre autentica, permanenta și indestructibila „alma mater” a noastră, a tuturor, Biserica Ortodoxă Română, ale cărei idealuri de

credință încercăm să le slujim – după vrerea și puterea noastră – în vatra de constituire a primei mitropolii a Țării Românești, revigorată spiritualicește, prin renașterea Sfintei Episcopii a Argeșului.

În istoria poporului român, Biserica ortodoxă și-a dovedit, ca instituție oficializată, viabilitatea, rolul covârșitor în formarea și dăinuirea ființei naționale:

„Pe vremuri, Biserica avea rosturi lumești cu mult mai mari decât astăzi – menționa ilustrul sociolog Henri Stahl. Întreaga cultură, atunci când școli nu erau, o avea în mână Biserica – matcă a tuturor învățăturilor”.

„Religia – constata, în același spirit retrospectiv, referindu-se la rolul bisericii, preotul slavon Ioan Constantinescu – a fost singura noastră cultură în lunga vreme în care slăvonismul apăsa ca un munte cugetarea românească; din credințele religioase, și-au luat avânt creațiunile artistice de la noi; în tinda bisericii, au fost cele dintâi școli pentru popor. Biserica lua parte la conducerea țării totdeauna spre binele neamului. Naționalitatea și cultura românească s-au menținut sub stăpânire străină datorită bisericii.”

Se pare, însă, că în decursul existenței sale, nu toți slujitorii sfântului altar nutreau convingerea că biserica reprezenta nucleul de iradiere a credinței și culturii strămoșești, cuvenindu-se, prin urmare, a o înconjura cu neostoită grijă, de vreme ce, de pildă, în anul 1839, Protoieria județului Muscel porunceă preotului Marin de la Goleștii Badii, orânduit proistos în plasa Podgoria:

„Strașnic îți poruncim și duhovnicește te povățuim ca să străjuiești și să povățuiești pă preoți ca bisericile să fie întotdeauna și în tot ceasul păzite și îngrijite, cu cea mai bună și cu cea mai cinstită curățenie, atât la cele din lăuntru, cât și la cele din afară”.

Au fost, din fericire, în trecut, mulți slujitori ai sfintelor altare, care n-au pregetat în săvârșirea unor lucrări ctitoricești și numele lor nemurește pe lespezile pisaniiilor, ca „osârduitori ai sfintelor lăcașurilor acestora” – precum așa de frumos glăsuiesc scrierile vremii...

Pomenirea lor sper să nu fi fost uitată măcar în altarele credinței în Dumnezeu, unde și-au durat nelișiștea și strădania de a le temeînici !

Stăruința lor va fi părut unora nevrednică de urmare, de vreme ce au lăsat ca dintele necruțător al vremii să muște din tăria bisericilor încredințate spre păstrare și sporită îngrijire...

De aceea, socotesc că se cuvine, de fiecare dată, dând cezarului ce este al cezarului, să amintim pe cei de vrednică amintire și să nu-i uităm pe alții care-și îngroapă „talantul” încredințat prin har divin, pentru că permanenta neliniște a unora nu poate fi asemuită cu condamnabila stare de „dolce farniente” a altora.

Câtă trudă și necurmată grijă poartă în vremea păstoriei lor cucernicii preoți de la: Tutana, Vieroși, Drujești, Flămânzești, Bârlogu, Mavrodolu, Beștelei, Trivale, Cepari – pentru a-i aminti pe cei mai vrednici de amintire, și cât dezinteres manifestă alții care așteaptă ca Sfânta Episcopie să se îngrijească de buna stare a altarelor pe care le slujesc cum le slujesc...

Semnalăm, în articolul «O datorie de suflet și de conștiință: permanenta stare de veghe asupra monumentelor religioase», publicat în revista „Lumină lină” – nu dintr-o dorință pătimașă de a epata prin „indicații prețioase” – precum mi s-a reproșat !

– necesitatea imperioasă de a se respecta unele prevederi elementare vizând conservarea bisericilor din Argeș.

Constatasem, din păcate, frecvent, în cursul controalelor efectuate în teren, persistența unor cauze dintre cele mai diverse care facilitează procesul de degradare continuă a stării de conservare a bisericilor.

Reiterarea succintă a principalilor factori depreciativi ai vieții monumentelor ecleziastice, aș dori să constituie pentru diriguitorii destinului Episcopiei Argeșului un permanent semnal de alarmă și, mai ales, miezul unei înalte porunci episcopale, care, ar avea un ecou incomparabil mai consistent în raport cu „recomandările laice” dintr-un articol bine intenționat, dar a cărei lecturare spre conformare nu poate fi impusă nimănui...

Demersul acesta reluat este întru totul motivat, întrucât, în primăvara anului 1986, Biserica-monument din Inuri-Topoloveni a fost trăznită, deoarece nu avea paratrăznet, rămânând fără acoperiș, în urma incendiului declanșat.

- Așadar, într-o ordine sui-generis, consider că se impune cu acuitate ca:

- Fiecare biserică să fie prevăzută cu paratrăznet, iar, în cazul instalațiilor existente, să se verifice de către un specialist corectitudinea modului de execuție sau starea lor de conservare, întrucât, în majoritatea cazurilor, se constată degradarea cablului care asigură legătura cu pământul. Neizolat sau întrerupt, intrând în contact direct cu învelitorile din tablă, un cablu defect favorizează acțiunea distructivă a fulgerelor.

- Instalațiile electrice improvizate constituie, de asemenea, o sursă previzibilă de incendiu. Un scurt-circuit poate avea consecințe ireparabile. Plasate, în general, pe partea posterioară a iconostaselor de lemn, pentru a asigura iluminarea Crucii Răstignirii, a moleniilor și a icoanelor care compun programul iconografic, instalațiile electrice nu prezintă siguranță în funcționare, deoarece sunt, deseori, executate din cablu prins în cuie direct pe lemn. În pericol iminent sunt, mai ales, bisericile de lemn, întrucât contactul cu lemnul – material inflamabil – al rețelei electrice este, evident, extins în raport cu bisericile de zid.

- Prevenirea incendiilor se poate asigura și prin amenajarea unor hote destinate arderii lumânărilor. În acest mod, s-ar diminua considerabil procesul de degradare continuă a picturilor murale și a icoanelor, prin eliminarea depunerii gudroanelor rezultate din arderea unor lumânări de calitate inferioară.

- Un alt factor distructiv îl constituie umiditatea. Umiditatea de infiltrație poate fi prevenită sau stopată prin controlul și repararea acoperișurilor, precum și a sistemului colector al apelor provenite din ploii.

Umiditatea de capilaritate – ascendentă – , care reprezintă principala cauză a macerării mortarului și a suportului de tencuială al picturii – este favorizată de: utilizarea, în compoziția tencuiei soclurilor, a cimentului; de existența unor trotuare perimetrale alipite zidurilor bisericii sau de neîndepărtarea la timp a stratului vegetal din imediata apropiere a soclurilor.

Umiditatea de condens are un remediu extrem de simplu: aerisirea periodică...

Prevenirea și înlăturarea grabnică a cauzelor care contribuie la degradarea locașurilor de cult reprezintă o îndatorire de conștiință a celor ce sunt aleși să vegheze la conservarea nealterată a altarelor noastre de credință și grai străbun.

Sintetizând, într-un aforism de o remarcabilă plasticitate, relația de suflet dintre oameni și instituțiile fundamentale ale existenței lor, oratorul și moralistul francez Henri Lacordaire (1802-1861) releva că «Biserica este patria noastră eternă, iar patria este biserica noastră vremelnică»!

Slujindu-le cu devoțiune, sub imperiul credinței în adevărurile veșnice ale umanității, ne regăsim noi înșine în vremelnicie și în eternitate, iar trăirea noastră poartă în timp propriul destin de împliniri și eșecuri.

Am convingerea ineluctabilă că stă în puterea și în vrerea cucernicilor preoți de a continua, cu competență și dăruire, temeinica lucrare a unor vrednici de pomenire slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române care au durat, în perimetrul de trăire și spiritualitate al Episcopiei Argeșului, altarele credinței strămoșești...

Curtea de Argeș, 2001

Periodicitatea revistelor religioase din Argeș. În «Phedon», Platon din Atena [427-347 a. H], definea cultura ca fiind „o reminiscență”... În sine, aserțiunea filosofului grec este interpretabilă... Edouard Herriot, scriitor și om politic francez [1872-1957], detalia: „Cultura este ceea ce rămâne după ce ai uitat totul!”

Un prozaic contemporan, coborând, din sferile gândirii filosofice, în cotidian, ar replica, desigur, motivat: „Numai să ai ce uita!”...

Eugen Lovinescu considera, în «Istoria civilizației române moderne» că „Numai cu ajutorul culturii, faptele omenеști pot trece în domeniul istoriei, cimentând între membrii unei societăți raportul de solidaritate și între diferitele generații raporturi de continuitate, ce constituie singura temelie a vieții sociale”...

Asigurăm noi, prin „sloboda împărtășire de idei” – cum socotea publicistica George Barițiu [1852-1893] – un raport de continuitate cu generațiile anterioare?!...

Să rememorăm, pentru a răspunde la această întrebare care nu se vrea retorică, preocupările de natură culturală, mai exact, publicistice ale Eparhiei Argeșului în anul de grație 1940:

„1- Îndrumările, orientările și normele necesare preoților pentru a organiza și susține, în parohii, o lucrare pastorală cât mai sistematică și cât mai puternică, prin care să ridice nivelul vieții moral-religioase a păstoriților, precum și diferite ordine și dispozițiuni oficiale, se comunică prin «Buletinul Eparhial», care apare, de regulă, în fiecare lună.

2- Pentru luminarea și îndrumarea moral-religioasă a poporului, avem revista «Lumina pentru Toți», care se răspândește în șase mii de exemplare.

În această foaie lunară, se explică poporului puncte din credința ortodoxă, se înfățișează diferite tablouri și fapte din viața de toate zilele, urmate de aplicațiuni morale, îndemnuri și sfaturi pentru o viețuire cât mai creștinească. Mulți preoți harnici și iscușiți mănuiitori ai condeiului ajută la apariția regulată a acestei reviste populare, care se îmbunătățește de la o lună la alta, cu material tot mai variat și mai interesant.

3- În Eparhie, mai apare, în bune condițiuni, atât ca formă cât și ca fond, revista «Păstorul Ortodox». Este revista lunară a societății „Frăția”, a clerului din eparhia Argeșului, fiind redactată de un comitet. În paginile ei, se desbat diferite probleme religioase, culturale, misionare, profesionale, sociale etc.

Datorită membrilor din comitetul conducător, cari știu să aleagă materialul, ca și tuturor colaboratorilor, cari au condeie alese, revista este prețuită atât la centrul eparhial, de unde a primit totdeauna sprijin, cât și în diferitele cercuri de publicistică bisericească din țară. A intrat în cel de-al XX-lea an de existență”.

Analizând cu extremă luciditate, într-un posibil studiu comparativ, situația publicațiilor religioase apărute în urmă cu peste o jumătate de secol în Eparhia Argeșului și cele care apar acum, vom semnală cu obiectivitate că dezideratele enunțate anterior privind rațiunea existenței unei publicistici religioase eparhiale periodice sunt în vădită suferință, întrucât revistele: «Lumină Lină» și «Păstorul Ortodox» înregistrează apariții fortuite, care nu-și pot găsi explicații cât de cât raționale, în condițiile în care pregătirea viitorilor preoți – colaboratori prezumtivi și, implicit, destinați ai revistelor – se asigură, în Argeș, nu numai printr-un Seminar teologic, ci și printr-o apreciată Facultate de Teologie, iar posibilitățile tehnice de editare a publicațiilor au intrat, din era linotipului, în cea a redactării computerizate...

Prin urmare, pentru evitarea situației paradoxale de a se prelua formula onestă, de altfel, a unui straniu publicist muscelan din perioada anilor '40, Petre Trăgaistă-Nucșoreanu, care își fixase ca subtitlu, pe frontispiciul revistei sale «Biciul cultural», cuvintele: „Abonament cât vrei să dai, apare când poate !”, consider că se impune ca actuala Adunare Eparhială să decidă obligativitatea apariției periodice, la termene fixate, a publicațiilor de bază ale Episcopiei Argeșului și Muscelului: «Lumină lină» - trimestrial - și «Păstorul ortodox» - bianual, întrucât acestea reprezintă cartea autentică de vizită pe tărâm cultural a eparhiei noastre...

În speranța că veți da curs acestei recomandări întrutotul motivate, vă mulțumesc pentru atenție!

Curtea de Argeș, 31 ianuarie 2002

Epilog. Permanentă stare de veghe asupra monumentelor de arhitectură ecleziastică din județul Argeș a fost receptată, de către diriguitorii destinelor lăcașurilor de cult durate de înaintași, cu o atenție demnă de toată lauda, intervențiile din Adunările eparhiale dovedindu-se a nu fi fost o predică în pustiu...

Au fost salvate de la o distrugere iminentă bisericile de lemn din: Drăganu, Podu Broșteni, Drăghicești, Cotmeana-Stolnici, care au fost strămutate pe amplasamente favorabile dăinuirii lor în timp, în noi vetre ale credinței în veșnicia neamului românesc.

Au renăscut, prin osârdia arhierescă și a preoților slujitori, bisericile-ctitorii domnești, monahale sau ale patriciatului local: Biserica «Sf. Nicolae-Domnesc» din Curtea de Argeș, Biserica Mănăstirii Tutana, Mănăstirea Aninoasa, Mănăstirea Robaia, Schitul Trivale, bisericile Drujești și Flămânzești din Curtea de Argeș, bisericile Mavrodolu și Beștelei din Pitești și multe altele.

Din păcate, însă, ecoul semnalului de alarmă privind soarta publicațiilor eparhiale s-a stins în uitare... «Lumina lină» și «Păstorul Ortodox» – periodice care sporeau prestigiul cultural tradițional al Eparhiei Argeșului au devenit istorie trecută!...